

BELGISCHE MARINESCHILDERKUNST VAN 1825 TOT 1850

door Norbert Hostyn

In de vorige uitgave van Noordzee Magazine schetste Norbert Hostyn voor ons de historiek van de marineschilderkunst in het algemeen, het ontstaan en de evolutie van de Belgische marineschilderkunst in het bijzonder. Uit dat eerste deel onthouden we dat volgende marineschilders hier te lande vanaf omstreeks 1835 of daarna actief waren: Charles Louis Verboeckhoven, Henri Lehon, Jacob Jacobs, Paul-Jean Clays, Francois Musin, Egide Linning, Henri-Adolphe Schaep en Hendrik Schaefels.

Daarnaast kennen we nog een aantal figuren van minder belang zoals Edouard Dubar en Louis Serruys. Wie waren deze 19e eeuwse Belgische marineschilders?

Charles-Louis Verboeckhoven (Warneton 1802-Brussel 1884) ontving al vroeg zijn opleiding bij zijn vader Barthélemy Verboeckhoven (1759-1840), een neoklassiek beeldhouwer en modelleur, en bij zijn oudere broer Eugène (1799-1881), de wereldvermaarde dierenschilder, met wie hij later meermaals aan één schilderij zou samenwerken.

Charles-Louis Verboeckhoven opteerde van meet af aan voor de marineschilderkunst.

Over zijn schilderscarrière valt in feite weinig markants te vertellen. Als kunstenaar was hij een «gevestigde waarde» die moest en vlot werkte met het oog op deelname aan de vele «Salons» in eigen land en in het buitenland. Zijn marines zijn geënt op 17e-eeuwse Noordnederlandse prototypes en de productie ervan doet wat conventioneel en seriematig aan.

Reisjes naar Nederlandse, Franse, Engelse en Vlaamse kustplaatsjes leverden hem de nodige inspiratie.

Toch kent het oeuvre van Charles-Louis Verboeckhoven heel wat uitschieters, zoals Opkomend tij met Engelse brik (1839; Antwerpen, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten), De aankomst van Queen Victoria te Oostende in 1843 (Oostende, Museum voor Schone Kunsten), of Kalme Zee; Belgische voorposten in zicht van Lollo en Liefkenshoek (1845; een staatsbestelling).

Charles-Louis Verboeckhoven was toentertijd geen unicum.

Collega's - zoals François Musin, Egide Linnig en Henri-Adolphe Schaep - leidden hetzelfde, welhaast ambachtelijke, doch succesrijke bestaan.

Opmerkelijk is dat Charles-Louis Verboeckhoven zelden of nooit overging tot het uitbeelden van de romantische marienathematiek: dageraad, zonsondergang, schipbreuk en storm. Met uitzondering van enkele tientallen, speciaal verzorgde

François Musin - Ostende 1820 - «Marine 53 x 83 cm. Collectie Galerij Berko.

marines (onder meer belangrijke bestellingen), bestond het gros van zijn productie vooral uit vlotte zeegezichten van klein en middelgroot formaat: een echte commerciële productie, waarbij de kunstenaar zich hield aan enkele stereotiepe uitbeeldingen van havengeulen met in- of uitvarende scheepjes, golvend water met vlokkige golven.

Het zijn eindeloze variaties op het thema, zonder veel inspiratie, maar technisch erg knap.

Paul-Jean Clays (Brugge 1817-Schaarbeek 1900) had een jeugd-droom: zeeman worden. Een droom die uiteraard niet door zijn vader (een belastingambtenaar) en zijn moeder - telg van de deftige familie Knopff - gedeeld werd. In het tekenen en schilderen van Brugse kanaallandschappen en zeegezichten vond Clays misschien wel een compensatie. Dat viel zo goed mee dat er aan een professionele opleiding kon gedacht worden.

Clays werd naar Parijs gestuurd en genoot er onderricht van Horace Vernet (1789-1863) en de gevierde romantische marineschilder Théodore Gudin (1802-1880). Zijn latere carrière is een aaneenschakeling van successen geworden. Clays stijlontwikkeling is zeer merkwaardig geweest.

Wanneer hij zich omstreeks 1839 als jonge kunstenaar te Brussel vestigde en deelnam aan het Salon, schilderde hij nog in romantische trant: een glatte afwerking een gekunsteld koloriet en een acade-

misch verantwoorde compositie.

De jaren zestig brachten een grondige kentering in zijn stijl. Zijn marines evolueerden naar een grotere realiteitszin. Clays kwam tot een natuurlijker blad-schikking, tot een helderder en natuurgetrouwer koloriet, tot een vrijere borsteltek. Naar het einde van de eeuw toe borstelde hij marines die gematigd-impressionistisch aandoen. We kunnen dan ook gerust stellen dat Clays - net als de dierenschilder Louis Robbe (1806-1887) - één van de vroegste en voornaamste, maar tevens miskende vernieuwers van de Belgische kunst uit het midden der 19e eeuw is geweest.

Hij vormde een niet te negeren schakel tussen traditie en vernieuwing, tussen de romantiek en de realistisch-impressionistische meesters van een iets jongere leeftijd.

François Musin (Oostende 1820 - Sint-Joost-ten-Node 1888) groeide van jongs af op in nauw contact met de zee: zijn vader was oesterkweker en had zijn bedrijf in de schaduw van de oude Oostendse vuurtoren. Als jongeman werkte Musin enkele jaren bij de kustvaart en deed daarbij veel maritieme ervaring uit eerste hand op. Aan de vriend des huizes, de veduteschilder (vedutes zijn stadsgezichten) François Bossuet (1798-1889) had de jonge begaafde Musin eerst in de Oostendse tekenschool en later aan de Brusselse academie een gedroomde leraar.

François Musins interesse voor alles wat

de zee betrof (hij had tegen het einde van zijn leven een onvergelyklijke collectie maritieme snuisterijen verzameld) en zijn onbetwistbaar talent als artiest boden de perfecte combinatie om tot een belangrijk marineschilder uit te groeien.

Hij debuteerde met zijn marines in het Salon van 1840 en had van meet af aan groot succes. Een succes dat bevestigd werd door een aankoop van het Hof.

In de jaren veertig richtte hij zich speciaal op het Engelse publiek. Hij woonde tot in 1849 zelfs in Engeland. Nadien was hij te Sint-Joost-ten-Node gevestigd en had nog lange tijd een atelier in een duinenhotel ten westen van Oostende.

Zijn oeuvre valt uiteen in twee te onderscheiden periodes.

Vóór 1865 borstelde hij voornamelijk stormscènes, schipbreuken en zeeslagen, voorzien van alle nodige dramatische effecten om zijn publiek aan te spreken. Na 1865 behield hij om commerciële redenen wel zijn vroegere stijl en thematiek, maar schilderde daarnaast, duidelijk onder invloed van het opkomend realisme, ook tal van marines in een meer waarheidsgetrouwe stijl, met vrijere compositie en een natuurlijker belichting.

In die laatste periode ontving hij ook enkele belangrijke opdrachten: de decoratie van het Oostends Kursaal (1877-1878), de decoratie van het Kursaal van Blankenberge (1885-1886) en van enkele burgerhuizen in het Brusselse. François Musin kende ook navolgers, onder meer de Brusselse marineschilder Louis Timmermans (1846-1910).

Ook Egide Linnig (Antwerpen 1821 - Sint-Willibrords 1860) kwam door zijn gevoelsgeladen liefde voor de zee tot het marineschilderen.

Aan de Antwerpse academie kreeg hij een hartsgrondige hekel aan het academisme van zijn leraar en historieschilder Matthieu van Bree (1773-1839). Een ander leraar, Jacques van Gingelen (1810-?), landschapschilder, had meer invloed op Linnigs artistieke ontwikkeling.

In een autobiografische tekst berichtte Linnig in gebrekkig Nederlands als volgt over zijn studiejaren: «... ik hielt mijn veel met zeelieden op, was bijna bestendig aan boord der scheepen en gelukt er in de noodige en grondige kennis welke het marien betreffen in te zamelen...». Meermaals ondernam Linnig zeereizen aan boord van vissersschepen om de geplogenheden van de zeevaart en de visvangst van nabij te leren kennen.

De Schelde van Antwerpen tot aan de monding in zee was één van Linnigs voornaamste inspiratiebronnen. De ervaringen die hij er op deed, de schetsen die hij er maakte, gaven het ontstaan aan werken als Scheldemonding te Vlissingen bij storm (1849), Lillo aan de Schelde (1852), De Schelde te Rupelmonde bij maneschijn (1860) of De Soho vaart de

Scheldemonding nabij Vlissingen binnen.

Jacob Jacobs (Antwerpen 1812-1879), leerling en later zelf leraar van de landshapsklas in de Antwerpse academie, opteerde net als Charles-Louis Verboeckhoven, Paul-Jean Clays of François Musin van in den beginne voor de marine. Hij debuteerde in het Salon van 1833, ondernam het jaar erop een reis die hem te Boulogne, Calais, Gravelines, Dunkerque en Nieuwpoort bracht; en vier jaar later ondernam hij een studiereis doorheen Holland. Zijn werk uit de periode 1834-1837 bestaat dan ook voornamelijk uit zorgvuldig geschilderde, geromantiseerde getuigenissen van zijn ervaringen die hij ter plekke in schetsboeken noteerde: Overzet te Antwerpen (1834), Strand te Scheveningen (1837) of Dok te Antwerpen (1838). Maar zijn visie was breder, zijn blik reikte oneindig veel verder dan onze Noordzeekusten.

Jacobs was de romanticus die méér van de wereld zou zien, het vreemde aan den lijve wou ervaren.

Na zijn reis doorheen de landen rond de Middellandse Zee (1838) bracht hij als één der eersten het exotisme binnen in de Belgische schilderkunst. In een rijk schetsboek legde hij de talloze indrukken van die verre reis die hij per schip deed vast: het leven aan boord, details van het schip, kustlandschappen, enzoverder. Aan de Antwerpse academie was hij belangrijk als leraar van Hendrik Schaefels en van Frans Hens, beiden vooraanstaande marineschilders.

Henri-Adolphe Schaep (Mechelen 1826-Antwerpen 1870) combineerde zijn kunstenaarsloopbaan met een militaire carrière, die weinig of geen invloed had op zijn kunst. In 1833 begon hij kunststudies aan de Antwerpse academie.

Hij debuteerde, 15 jaar oud, in het Antwerpse Salon van 1840 met een Staketsel te Antwerpen tijdens het tewaterlaten van een schip.

Antwerpen zou steeds Schaeps voornaamste motief blijven: Gezicht op de Schelde (1846), Herinnering aan Antwerpen (1852), Dok te Antwerpen (1857),... Dat sloot niet uit dat hij ook wel eens de Thames in beeld bracht (De Thames te Margate, 1857), of een Terugkeer van de visvangst; Gezicht op de rede van Oostende (1857).

Ietwat afzonderlijk stond ook Henri Lehon (Ville Pommeroeul 1809 - San Remo 1872). Net als Henri-Adolphe Schaep, was ook hij militair van beroep. Hij gaf onderricht aan de Militaire School en was tevens een méér dan verdienstelijk natuurkundige.

Na een nogal opgemerkt debuut met vier pastels in het Brusselse Salon van 1833, ontmoette hij het volgende jaar, terwijl hij als officier te Oostende lag, de Franse marineschilder Louis Francia (1772-1839).

Bij deze vervolmaakte Lehon zich in het marineschilderen.

Tot in de jaren zestig bleef Lehon een georganiseerde deelnemer aan de Belgische kunstsalons, zonder ooit nationale faam te hebben verworven. Hij bleef de «betere dilettant». Henri Lehon zocht de motieven voor zijn marines te Oostende, Hastings, Portsmouth, Arromanches en aan de Franse Noordkust: Ambleuse, Audricelles, Wimereux, Boulogne,...

Tot de mindere goden behoren nog kunstschilders als Edouard Dubar en Louis Serruys.

Louis Serruys (Oostende 1820 - Moere 1873) was naast burgemeester van het stille dorp Moere ook een verdienstelijk dilettant. Deze leerling van Paul-Jean Clays bracht in zijn marines gezichten op Oostende, De Panne, Dover of Fécamp in romantisch-realistische stijl.

Vrijwel even bepalend voor de romantische ingesteldheid als het hernieuwde natuurbeleven was het heimwee naar roemrijke episodes uit het verleden.

Voor de romanticus was niet langer de klassieke Oudheid van belang, maar de bloeiperiodes uit de eigen nationale geschiedenis. In zowat alle Europese landen werden de hoogtepunten uit de vaderlandse historie door de kunstenaars op een emotionele, vaak pathetische manier in woord en beeld verheerlijkt.

Denken we maar aan Henrik Conscience (1812-1883) «Leeuw van Vlaanderen» (1838) en aan de historiestukken van schilders als bijvoorbeeld Gustaaf Wappers (1803-1874), Nicaise de Keyser (1813-1887), Louis Gallait (1810-1887), Godfried Guffens (1823-1901) en Edouard Hamman (1819-1888).

De marineschilders uit hun historische belangstelling voornamelijk in de geromantiseerde uitbeeldingen van historische maritieme anekdotes. In ons land was dit vooral het domein van Antwerpenaar Hendrik Schaefels (1827-1904): Entering van de «Royal Charles» door Admiraal De Ruyter in de slag van Chatham, 19 juni 1667 (1848), Willem van de Velde op het strand, het effect van een kanonschot bestuderend, speciaal daartoe afgevuurd op bevel van Admiraal De Ruyter (1849), Episode van het schip «Le Vengeur», 1 juni 1794 (1851).

De slag van Sluis (1860), De «Algeciras» in de Slag van Trafalgar, 1809 (1879). De zeeslagen beslecht tussen de Engelse, Spaanse en Hollandse oorlogsvloten in de 17e eeuw en deze uit het Napoleontische tijdvak spraken duidelijk het meest tot de verbeelding.

Ook Louis Serruys beoefende een enkele keer de historische marineschildering: Het begin van de zeeslag waarin Jean Bart op de «Palme» een fregat dat schepen van Holland naar Engeland begeleidde, neemt; mei 1677 (Salon 1852 te Antwerpen).